

MICHAIL ZYGAR

**VŠICHN!
MUŽI!!!!
KREMLU**

**STRUČNÁ
HISTORIE
SOUČASNÉHO
RUSKA**

PISTORIUS & OLŠANSKÁ
PŘÍBRAM 2016

Tato kniha vyšla s laskavou pomocí Nadace Český literární fond a Nadace Michaila Prochorova v rámci programu TRANSCRIPT podporujícího vydávání překladů ruské literatury.

Издание осуществлено при участии Программы поддержки переводов русской литературы TRANSCRIPT Фонда Михаила Прохорова.

© 2016 by Michail Zygar

Překlad © Libor Dvořák, 2016

ISBN 978-80-87855-64-5

Předmluva

Když jsem začínal psát tuhle knihu, myslel jsem si, že půjde o příběh toho, co se v Rusku odehrálo v posledních patnácti letech. Jak se měnil základní životní pocit a světový názor Vladimira Putina a jeho nejbližšího okolí, jak to všechno začínalo a kam až nás to dovedlo. Ukázalo se však, že bezprostřední účastníci událostí si nikdy nepamatují, co se ve skutečnosti odehrálo. Každý konstruuje své vzpomínky tak, aby v nich vypadal solidně, ba hrdinsky, a hlavně aby měl vždy pravdu. Během několika let práce na tomto textu jsem vyzpovídal desítky lidí z nejbližšího Putinova okolí: pracovníků jeho prezidentské kanceláře, členů vlády, poslanců Státní dumy, podnikatelů ze seznamu časopisu *Forbes* či zahraničních politiků. Téměř každý z nich vyprávěl svůj vlastní příběh, příběhy jednotlivých osobností se nikdy neprotínaly. Hrdinové často zapomínali důležitá fakta, pletli se v čase, a dokonce pouštěli ze zřetele své vlastní činy i slova. A zpravidla mě prosili, abych se na jejich svědectví neodvolával. Nakonec se mi však díky výpovědím značného množství lidí podařilo sestavit dostatečně průzračný obraz.

Vznikla tak historie o tom, jak se jeden člověk náhodou stal králem. Zpočátku se prostě chtěl udržet ve funkci. Měl ale štěstí, a tak se rozhodl, že se z něj stane úspěšný bojovník a reformátor – takový král Lví srdce. A zachtělo se mu vstoupit do dějin. Jenže pak se mu zachtělo

i luxusního života. A stal se králem Velkolepým. Poté se unavil a býval by si rád trochu odpočinul. Jenže pochopil, že nějaký odpočinek už si nemůže dovolit, jelikož se stal součástí historie. Jelikož se stal carem Hrozným.

Jak se v něm odehrávaly všechny tyto proměny? Je to hlavně zásluha jeho blízkého okolí, oné různorodé svity, která po celá ta léta **pěstovala jeho královskou hru**. Okruh jeho nejbližších ho povznesl, naučil se ovládat jeho obavy a přání a hnal ho vpřed. Do postavení, v něž ani on sám nedoufal.

Když budeme události rekonstruovat a zároveň vědět, k čemu vedly, bude ten příběh vyznívat zcela logicky. Můžeme dokonce nabýt dojmu, že vše se od samého počátku ubíralo právě tam, kam to nakonec dospělo, rýsuje se až jakýsi prvopočáteční projekt. A hrdinové si dodatečně vymýšlejí zdůvodnění svých činů. Nalézají příčiny, které ve skutečnosti neexistovaly, či logiku, o níž kdysi neměli nejmenší pojem.

V těchto patnácti či o něco málo více letech dějin Ruska žádnou přísnou logiku vysledovat nelze. Řetězec událostí, který vznikl pod mýma rukama, rozhodně nemá podobu jednoduše tkáně, žádná jasná strategie, s níž by postupoval ať už Putin, či lidé kolem něj, tu zkrátka patrná není. Vše, co se odehrává, jsou jen taktické kroky a operativní reakce na vnější podněty, které nesledují žádný jasný cíl.

Pozorné zkoumání činů a motivace ruských politiků v posledních patnácti letech ukazuje, že veškeré teorie spiknutí tady selhávají. Když máme sebemenší pochybnost, co bylo příčinou té či oné události, zda zlý úmysl, či chyba, musíme vždy volit onu druhou eventualitu.

Věděli ruští vůdci z roku 2000, k čemu dospějí za patnáct let u moci? Ne. A věděli v roce 2014, jak budou vítat rok 2015? Taky ne.

Když mluvím o vůdcích v množném čísle, rozhodně to není omyl. Máme ve zvyku se domnívat, že za veškerými rozhodnutími v Rusku stojí jediný člověk – Vladimir Putin. To je ovšem pravda jen zčásti. Všechna rozhodnutí opravdu činí Putin, jenže Putin – to není jedna osoba. To je obří kolektivní rozum. Desítky, ale spíš stovky lidí denně usilují o to, aby odhadli, k jakým rozhodnutím by měl Vladimir Putin dospět. On sám pak odhaduje neustále: jaká rozhodnutí by měl učí-

nit, aby ho všichni měli rádi. Aby byl srozumitelným a obecně schvalovaným obrovitým kolektivním Vladimírem Putinem.

Tento kolektivní Putin po celá ta léta konstruoval své vzpomínky tak, aby si dokázal, že je vždy a ve všem v právu. Aby sám sebe přesvědčil, že jeho skutky jsou logické a že má plán i strategii. Že se nikdy nedopouštěl chyb a že byl vždy nucen zachovat se tak, jak se zachoval, protože bojoval s nepřáteli, vedl těžkou nepřetržitou válku.

Je to příběh virtuální války. Války, která se nedá ukončit, protože by to znamenalo přiznání, že ta válka nikdy nebyla.

Část první

Putin I. Lví srdce

Kapitola první, v níž se kremelský ideolog Alexandr Vološin naučí snášet Lenina

Alexandr Staljevič Vološin je vzorový kapitalista. V jeho zevnějšku hned vytušíme cosi z amerického Strýčka Sama, jak býval vypodobňován v sovětských karikaturách: šedivá bradka, chladný pronikavý pohled (takže k úplnosti tohoto typického obrazu chybí už jen buřinka, pytel dolarů a bomba za zády).

Vološinova kancelář je ve středu Moskvy, na Poljance, deset minut pěšky od Kremlu; zařízení vsutku asketické, má tu jen to, co nutně potřebuje, nic zbytečného. Žádný přepych, ten by tajnému vládci světa nebyl k ničemu.

*Vološin rozhodně není žádný řečník – mluví tiše, a když se zlobí, dokonce lehce koktá. A v míře až nadbytečně prokládá svůj projev anglickými slovy. Nikoli anglicismy, ale nefalšovanými anglickými výrazy, jichž jinak užívá v podnikatelské sféře. „Situace na Ukrajině už není právě **manageable**.“ „Je třeba, abychom stále měli v hlavě nějakou **agendu**.“ „Přišel naprostý **deadlock**.“ „Důležité jsou názory rozhodujících **stakeholders**.“ Není v tom žádná křeč, je to pro něj zcela samozřejmé, on přece není politik, ale byznysmen.*

Své základní historické poslání považuje za naplněné: zajistil Rusku politickou stabilitu a kapitalismus a poté se odebral na odpočinek. Říká, že jeho současná naprostá absence možnosti nějak ovlivnit politiku ho nermoutí.

O politice ostatně nejradyji mluví v ryze věčných kategoriích: „Američani dokázali vybudovat obrovitou, diverzifikovanou ekonomiku světa, která citlivě reaguje na vše nové, a to díky tvrdé konkurenci. A stejně ostrá konkurence je patrná i v americké politice, včetně vnitřního ustrojení amerických politických stran. Díky tomu vznikl stabilní politický systém odmítající extrémny. Zato ve světové politice se Spojené státy staly po rozpadu Sovětského svazu v podstatě monopolem. A bez této konkurence začali Američani být sebejistí, neefektivní a nesoudní. Nadělali spoustu závažných chyb, čímž nejenže výrazně utrpěla světová bezpečnost, ale přineslo to i mnoho škod jim samým.“ Celkově o Americe soudí hodně kriticky, ale přece jen láskyplně a s nečekanými detaily: onehdy se náhodou seznámil s Jebem Bushem a jindy zase zahlédl starou známou Condoleezou Riceovou, ale rozhodl se, že ji nepozdraví.

Skutečné výbuchy vzteku v něm probouzí jen ukrajinská otázka: když se dostane na přetřes, okamžitě přechází z angličtiny do ruštiny. Veškerá politika ukrajinských státních orgánů vůči ruskojazyčnému obyvatelstvu ho rozhořčuje: „Kdyby se takhle Kanadani chovali k frankofonnímu obyvatelstvu Québecu. To by byl daleko větší humbuk!“

Pochovat Lenina

V roce 1999 Kreml vypracoval přesný plán definitivního pochování Lenina. Jeho tělo mělo být z mauzolea na Rudém náměstí vyneseno uprostřed noci a naprosto tajně převezeno do Petrohradu. Ráno se lidé probudí, a Lenin už na Rudém náměstí nebude.

Přesně stejně o 38 let dřív bylo pod příkrovem noci z mauzolea vyneseno tělo Stalinovo, které se ovšem nikam daleko nevozilo. Pohřbili ho hned vedle, ke Kremelské zdi. Tehdejší sovětský vůdce Nikita Chruščov to chápal jako symbol destalinizace a odhalení kultu osobnosti.

Nové pohřbení Leninovo se mělo odehrát „důstojně a bez pohany“, vzpomínají spolupracovníci kremelské administrativy. Jedině že hned poté by Volkovský hřbitov v Petrohradu (kde je pohřbena Leninova matka a jeho sestry a kde si, jak praví legenda, přál být po-

chován Vladimír Iljič sám) musel být po několik měsíců přísně strážěn. A bývalo by bylo třeba po těch několik měsíců přežít rozhořčené protesty komunistické strany. Pak by se ale vášně utišily: mauzoleum se mělo rozebrat a na jeho místě se měl zbudovat památník obětem totality – takový, aby nikoho ani nenapadlo chtít ho kácet. Takhle měl vypadat rozhodující úder proti komunistické ideologii. Pro Kreml to v daném okamžiku byl ten nejdůležitější úkol – nepřipustit sovětský revanš a zvítězit nad komunisty.

Kancelář šéfa kremelské prezidentské administrativy Alexandra Vološina byla od Leninova sarkofágu vzdálená pouhých 10–15 metrů. Říká se, že Vološin na toto téma rád žertoval: „Od mrtvoly mě dělilo sotva patnáct metrů vzdušnou čarou. On si tam ležel a já u svého stolu pracoval. Jeden druhému jsme nijak nepřekáželi.“

Jenže ve skutečnosti Lenin samozřejmě překážel velmi. Prezidentu Borisu Jelcinovi bránil ve snaze skoncovat s minulostí; pro toho by se odstranění vůdce světového proletariátu z mauzolea stalo symbolem příchodu nových časů a nezvratných změn – stejně jako to před zmíněnými 38 lety bylo pro Chruščova v případě Stalinově. Přenos Leninových ostatků poprvé v roce 1991 navrhl první petrohradský starosta nové doby Anatolij Sobčak, jenže ani tenkrát, ani v následujících letech Jelcin jeho návrh uskutečnit nemohl, nechtělo se mu jít do zbytečného konfliktu s komunisty.

Pro Vološina ovšem Lenin nebyl ani tak symbol, jako spíš konkrétní, stále živý hráč v aktuální politice. Soubor s komunistickou stranou, to byla nejdůležitější část každodenních starostí hlavního kremelského стратега. Lenin pro něj byl cosi jako eso v rukávu, možnost zasadit protivníkovi úder na solar. Komunisté tenkrát kontrolovali parlament, a tak měli možnost torpédovat jakoukoli, i tu nejdůležitější reformu. Po krizi v roce 1998 se pak fakticky ujali i kontroly nad vládou, v jejímž čele stál bývalý kandidát na členství v politbyru ÚV KSSS a bývalý ministr zahraničí, devětašedesátiletý Jevgenij Primakov.

Do ústavou daného konce druhého Jelcinova prezidentského období zbývalo něco přes půldruhého roku a zdálo se, že od pádu SSSR komunisté ještě nikdy nebyli tak silní. Komunistická strana iniciovala proti Jelcinovi proceduru impeachmentu, což zdůvodňovala

pěti body: byl to zánik Sovětského svazu, rozeznání Nejvyššího sovětu v roce 1993, čečenská válka, faktické zhroucení armády a genocida ruského národa. Premiér Primakov, pro nějž komunisté hlasovali jednomyslně, byl tehdy nejpoblábnější politik v zemi a zdál se být nejspokladnějším prezidentským kandidátem.

Obzvládní uznání mu přineslo výrazné antiamerické gesto – rozhodnutí otočit nad Atlantickým oceánem letadlo směřující do USA. Když 24. března 1999 letěl na oficiální návštěvu Washingtonu, zavolal mu viceprezident Albert Gore, aby mu oznámil, že Spojené státy zahajují v zájmu ukončení konfliktu v Kosovu nálety na Jugoslávii. Rozhořčený Primakov neváhal a z půli cesty se vrátil do Moskvy. Prokremelský a liberální ruský tisk ho zkritizoval za populismus a nadbílání komunistickému voličstvu. První sovětský a tehdy i nejlivnější ruský podnikatelský list *Kommersant* ujišťoval, že kvůli Primakovovu gestu přišlo Rusko o 15 miliard dolarů, které by vydělalo na chystaném podpisu konkrétních smluv ve Washingtonu: „Ruský premiér tak učinil volbu, volbu pravého komunisty. Bolševika, ochotného hodit za hlavu zájmy své vlasti a národa ve prospěch internacionalismu, srozumitelného už jen jemu a dalším bývalým členům KSSS,“ běsnil *Kommersant*.¹

Obrat vládního speciálu nad Atlantikem se stal prvním gestem státního antiamerikanismu let devadesátých a ukázal, nakolik takové gesto může zarezonovat v ruském lidu, zbaveném pocitu národní hrdosti. Zároveň se stal také počátkem rozhodujícího souboje o moc mezi protizápadními konzervativci, jejichž korouhví byl najednou právě Primakov, a liberálními prozápadními silami, které se dožadovaly nepřipuštění sovětského revanše. Tahle síla sice neměla vůdce, ale nechyběl jí tajný koordinátor, šéf kremelské administrativy Alexandr Vološin.

V této situaci bylo třeba vyvést komunisty z konceptu. Rituální drtivou ranou se přitom mohlo stát právě přenesení Lenina z mauzolea. Překážkou však byl zákon. Podle příslušné právní normy bylo možné změnit místo Leninova odpočinku pouze ve třech konkrétních případech: Za prvé z vůle Leninových potomků, ale ti byli naopak kategoricky proti. Za druhé na základě rozhodnutí místních úřadů,

v podstatě tedy tehdejšího moskevského starosty Jurije Lužkova, „v případě nedodržení sanitárních a ekologických požadavků na místo pohřbení“ – jenže ten se do boje chystal na docela jiné straně bariády, než byl Kreml a ruští liberálové. Anebo za třetí pak v případě, že by hrob překážel veřejné dopravě. Prezidentský výnos ovšem mezi tyto eventuality rozhodně nepatřil. Porušení zákona by se považovalo za trestný čin. A kdyby byl k pěti bodům obvinění proti prezidentovi, s nimiž v parlamentu přišli komunisté, připojen ještě šestý, vandalismus, bylo by to příliš riskantní. Proto se v Kremlu rozhodli pro jiný řízný tah – úder vést nikoli proti Leninovi, ale proti Primakovovi.

12. května 1999, den před hlasováním o impeachmentu ve Státní dumě, Primakova poslali do výslužby – jak pravilo oficiální zdůvodnění – „v důsledku nedostatečné dynamiky postupu reforem v oblasti financí“. 15. května pak komunisté v parlamentu nesehnali potřebných 300 hlasů a procedura impeachmentu tak začít nemohla: prezidentova administrativa mezi poslanci popracovala kvalitně, takže skoro všichni nezávislí poslanci hlasovali proti. Jistěže to bylo Vološino taktické vítězství, jenže hlavní problém se tím neodstranil – totiž jak za rok zabránit vítězství aliance komunistů s Primakovem, až druhé Jelcinovo prezidentství skončí.

Hlavní komplikací bylo to, že kolem Jelcina se prakticky nevyskytovali politici, kteří by měli nějakou vlastní politickou váhu. Preference samotného přestárlého prezidenta byly skoro záporné, což v mnoha ohledech způsobil tisk a opozice (především komunisté), adresující četná obvinění celé jeho rodině. Ostatně v tomhle období psal ruský tisk slovo *Rodina* s velkým písmenem a naznačoval tím, že právě prezidentova rodina má v zemi mimořádnou, možná dokonce neúměrnou váhu, a to jak ve státní, tak i v podnikatelské sféře. *Rodinou* mínili zejména Táňu a Valju (takhle familiárně dvojici označovala i dobová média, ale každý ihned chápal, o koho jde) – tedy Jelcinovu dceru Taťanu Ďjačkovou a jejího příštího manžela, bývalého šéfa Jelcinovy prezidentské administrativy, Valentina Jumaševa. Tehdy ještě nebyli sezdání, to přišlo až v roce 2001. V širším slova smyslu pojem *Rodina* zahrnoval i dva oligarchy, kteří měli k Táně a Valjovi nejbliž: Borise Berezovského a Romana Abramoviče. No a jakýmsi

duchovním otcem *Rodiny* byl právě vedoucí prezidentovy kanceláře Alexandr Vološin, který musel nějak ukormidlovat skoro bezvýchodnou situaci, v níž se Kreml ocitl.

Vološinovi se v Kremlu někdy říkalo „krutás“, hlavně za jeho tvrdost a rozhodnost v otázkách, jež mu připadaly zásadní, jako třeba odstranění Lenina z mauzolea.

Jako člověk, který přišel z byznysu, když předtím během 90. let pracoval v desítkách nejrůznějších firem s velice pochybnou, ba začasť podvodnickou reputací, získal Vološin pověst přesvědčeného budovatele státu; a státní zájem hájil přesně v té podobě, v jaké se jevil jemu. Tržní ekonomiku chápal jako absolutní, životně důležitou hodnotu, kdežto lidská práva a svobodu slova za ne vždy užitečný, a někdy dokonce nadbytečný detail.

Situaci, v níž se Vološin jako hlavní kremelský manažer ocitl, komplikovalo to, že *Rodina* měla velmi silného protihráče – moskevského starostu Jurije Lužkova. Pán Moskvy byl po dlouhou dobu považován sice za Jelcinova antipoda, ale zároveň i za jeho přirozeného nástupce (podobně jako to bylo v případě pařížského starosty Jacquese Chiraca vedle zestárlého prezidenta Françoise Mitterranda). Zнала ho tehdy celá země, ovšem nikoli jako liberála či naopak konzervativce; Lužkov žádnou ideologii neměl, ale mezi lidmi se prosadil jako „řádný hospodář“.

Lužkov bažil po osobní moci jen a jen pro sebe a téměř nikdy se tím netajil. Po prezidentské kandidatuře pošilhával už v roce 1998, tehdy také založil politickou stranu *Vlast* (Otěčestvo). V Kremlu měl vlastní lobby, která Jelcina přemlouvala, aby jako na svého nástupce vsadil právě na Lužkova. Jenže prezidentovi se Lužkov nezamlouval.

Přesto se s ním vedla předběžná jednání. Dnes Lužkov vzpomíná, jak se s ním coby emisar *Rodiny* setkal Berezovskij, který mu řekl, že podpory by se dočkat mohl, ovšem jedině za dvou podmínek: že bude garantovat nedotknutelnost celé *Rodiny* a také neotřesitelnost výsledků privatizace. Lužkov odmítl a je dodnes přesvědčen, že kvůli tomu proti němu byla zahájena informační válka.

Lužkov si byl naprosto jist, že s *Rodinou* je to hodně špatné a že už jí zřejmě nepomůže nic: proslýchalo se, že vedoucí vyšetřovacího

oddělení generální prokuratury už podepsal zatykače na Táňu a Valju. Odpůrci *Rodiny* popisovali nálady v Kremlu takto: už jde jen o to, zda v případě potřeby stihnou či nestihnou dojet na šeremetjevské letiště. A Lužkov zcela logicky nechtěl do boje vstupovat na straně těch, jež považoval za poražené. On se chtěl paktovat s vítězi.

Vološin připomíná, že sotva stanul v čele Jelcinovy administrativy, pokoušel se o co nejpozornější vztah k Lužkovovi, chodil k němu na návštěvu a sedávali spolu u čaje. Tyhle debaty ale k ničemu nevedly, stěžuje si dnes Vološin, protože Lužkov se u vědomí Jelcinovy slabosti nedokázal opanovat a instinktivně přecházel do útoku. Jenže ať tak či onak, informační válka mezi moskevským starostou a *Rodinou* nakonec téměř zlikvidovala i Lužkovovy předvolební preference. A tak se pán Moskvy rozhodl k dalšímu lišáckému kroku: podpořil Primakova, pustil tohoto důstojného a lidem uznávaného patriarchu před sebe, kdežto on sám se hodlal schovat před bouří za jeho zády a za další čtyři roky přijít s vlastní prezidentskou kandidaturou.

Ropný magnát Michail Chodorkovskij, který měl v tu dobu velmi blízko k Lužkovovi a Primakovovi, si byl jist, že hodit rukavici samotnému Jelcinovi by se nikdy neodhodlal, protože to byli lidé svrchaně respektující systém. Podle Chodorkovského smyslem jejich zápasu bylo dosáhnout u Jelcina práva stát se později jeho nástupci. O patro níž, tedy pokud jde o okruh Jelcinových nejbližších spolupracovníků a o *Rodinu*, ovšem boj běžel na plné obrátky.

Proti populárnímu odvolanému šéfovi kabinetu Primakovovi Kreml žádného solidního volebního soupeře neměl. Rok před skončením Jelcinova druhého období v úřadu hlavy státu *Rodina* zahájila nástupnický casting. Ten skončil až v srpnu a do čela vlády byl jmenován dosavadní ředitel FSB Vladimir Putin. Byl to mladý, veřejnosti neznámý čekista, bývalá pravá ruka Anatolije Sobčaka, který někdejší pověst demokrata první vlny postupně promarnil.

Dva dny před jeho jmenováním čečenští ozbrojenci vtrhli do sousední severokavkazské republiky Dagestán. Putin se tak stal prvním premiérem, který už se nemusel zabývat problémy ekonomiky a připravovat se tím o body: on bojoval s vnějším nepřítelem a body tak naopak získával. O další měsíc později teroristé vyhodili v Moskvě do

vzduchu dva obytné domy, což byla další rána Lužkovově reputaci a což znovu mírně pomohlo Putinovi.

Věřit ale tomu, že *Rodina*, která sama sebe zkompromitovala, dokáže v nadcházejících volbách uspět, se už nedalo. „Primakov je člověk, který je k vítězství v prezidentských volbách odsouzen,“ říkala do éteru tehdejší televizní moderátorská jednička a šéfredaktor televize NTV Jevgenij Kiseljov pouhé tři měsíce před koncem roku, tedy v září 1999. Primakovovy preference byly spolehlivě nejvyšší, podporoval ho moskevský starosta Lužkov a skoro všichni tehdejší ruští gubernátoři. Financovaly ho dvě největší ruské ropné společnosti Lukoil a JUKOS, peníze mu dával i Vladimir Jevtušenkov, jenž býval označován jako „ruský Bill Gates“, podporoval ho Gazprom i hlavní mediální magnát země Vladimir Gusinskij (proto Primakova také vychvalovala tehdy nejlivnější televize země NTV).

Ale daleko důležitější než tohle všechno bylo nakonec něco docela jiného. Do parlamentních voleb scházely pouhé tři měsíce. Doposud právě dumské volby ani jedna prokremelská strana nikdy nevyhrála, jenže tentokrát bylo vše ještě horší. Kreml nyní ani žádnou vlastní stranu neměl. Zato Primakov mohl spoléhat na partaj, která volby do ruského parlamentu měla snadno vyhrát: jejími členy byli skoro všichni gubernátoři, což znamenalo, že tzv. administrativní rezerva po celé zemi měla fungovat právě v Primakovův prospěch. Spojená strana *Vlast-Celé Rusko* (Otěčestvo-Vsja Rossija) byla zkrátka absolutním favoritem.

Realizace snu o odstranění Lenina z mauzolea musela být znovu odložena. Boj s komunistickým dědictvím opět ustoupil do pozadí, protože nejdřív bylo třeba zvítězit nad bývalým komunistou Primakovem.

Novoroční pohádka

31. prosince dal šéf administrativy prezidenta Borise Jelcina Alexandr Staljevič Vološin výpověď. Hodinu předtím jeho nadřízený, tedy prezident Jelcin, sám na svůj úřad rezignoval a úřadujícím prezidentem jmenoval premiéra Putina. To znamenalo, že mimořádně složitá ope-

race s předáním moci (či jak začnou později říkat novináři: „operace následník“) byla úspěšně dokončena.

„Proč tohle?“ zeptal se Putin, když si přečetl Vološinovu výpověď. Ten s úsměvem vysvětlil, že jeho šéfem kremelské administrativy jmenoval bývalý prezident, takže ten současný, Putin, musí mít možnost jmenovat vlastního člověka. Putin se taky usmál a požádal Vološina, aby ve funkci zůstal. Nový pán Kremlu a jeho staronový ideolog se zdvořile rozloučili a šli si každý po svém.

Pouhých dvanáct dní předtím se v Rusku konaly parlamentní volby, které přinesly triumf Alexandra Vološina a jeho strategie: syntetická strana *Jednota* (Jedinstvo) dokázala předstihnout svého konkurenta, blok *Vlast-Celé Rusko*, jež vedli bývalý premiér Primakov a moskevský starosta Lužkov. Sotva před třemi měsíci se něco takového zdálo zhola nemožné. Sotva před třemi měsíci vše vypadalo tak, že příštím ruským prezidentem se stane sedmdesátník Jevgenij Primakov, bývalý kandidát na členství v politbyru ÚV KSSS.

Počátkem září Ústřední volební komise zaregistrovala *Vlast-Celé Rusko* jako volební stranu. Preference této strany se pohybovaly kolem 30 %, takže byla spolehlivě na prvním místě, o 10 % před komunisty. Nic nevěstilo katastrofu. A právě v této chvíli, tři měsíce před volbami, Alexandr Vološin začal dávat dohromady novou stranu, která by Primakovovu vítězství zabránila.

Kmotrem *Jednoty* se stal Boris Berezovskij. Právě o něm tenkrát ruský tisk mluvil jako o kremelském šedém kardinálově, což bylo ovšem poněkud přehnané. Bývalý matematik, vědec a typ rozrztitého génia Boris Berezovskij byl opravdu gejířem nápadů, jichž Kreml využíval. Do jeho rad se ovšem zaposlouchávala především dvojice Táňa a Valja, kdežto Jelcin sám si na něj moc nepotrpěl. Berezovskij se s Jelcinem jedinkrát v životě nesetkal mezi čtyřma očima – oligarcha k prezidentovi neměl přístup. Tento fakt ale Berezovskij kompenzoval historkami, jež novinářům sám servíroval: hlavně o tom, že celá kremelská politika je jen rozvíjením jeho geniálních myšlenek.

Faktem ale je, že Berezovskij stál u začátku celé kampaně: sám se rozjel za několika klíčovými gubernátory a přemluvil je, aby Primakova s Lužkovem opustili a přešli do kremelského tábora. Jenže pak

dosti brzy o rutinní práci při budování proprezidentské strany ztratil zájem a té se věnoval mladý Vološinův asistent Vladislav Surkov (který se nedlouho nato stal jeho zástupcem). Fakticky to tak byla práce na první volební kampani budoucího Putina ideologa.

Celkem se pro nový kremelský projekt podařilo získat 39 gubernátorů, kdežto Primakovovi jich zůstalo 45. Pak začalo pátrání po vůdci nové strany. Riskovat Putinovu hlavu bylo nebezpečné, protože pokud se nová strana ve volbách neprosadí, pohřbí ve svých troskách i následníka, jehož prezidentská volba by pak byla zhola nemožná. Kreml se rozhodl pro takový případ jistit, a tak našel jiného populárního hrdinu, ministra pro mimořádné situace a profesionálního zachránáře Sergeje Šojgua. V prokremelských novinách se pak titulky typu *Šojgu se chystá zachránit Rusko* objevily ještě předtím, než ten s kandidaturou souhlasil – přemlouvav ho nakonec musel sám Jelcin.

Nové politické uskupení financovali především Berezovskij a Abramovič, i když mezi dárce se nakonec zařadili i ti, kdo už peníze zaslali Primakovovi – ruský velkokapitál se jistil. „Průměrný šek“ představoval 10 milionů dolarů: přesně tolik přispěli skoro všichni oligarchové. Celkově se rozpočet nového proputinského bloku *Jednota* vyšplhal na 170 milionů.

Vološin pod jeho prapory iniciativně svolával i ruskou liberální veřejnost. Kremelský ideolog vysvětloval, že *Vlast-Celé Rusko* je jen cestou do minulosti, že jde o sovětský revanš a pokus KGB vrátit se k moci. (Těsně před pádem perestrojky byl Primakov skutečně Gorbačovem jmenován prvním náměstkem ředitele KGB, do té doby ovšem spolupracovníkem KGB nebyl.)

Na straně *Jednoty* a Putina by se měli shromáždit všichni liberálové, reformátoři i ti, kdož si přejí změny, ozývalo se z Kremlu. Ve skutečnosti však do *Jednoty* vstoupili zhruba stejní regionální konjunkturalisté jako do Primakovova a Lužkovova bloku – především ti, pro něž už ve *Vlasti-Celém Rusku* nezbylo místo. A přesto přese všechno byl start *Jednoty* úspěšný. Hlavním problémem Jevgenije Primakova bylo to, že byl starý, a tím pádem se dost podobal nemocnému a nemohoucímu Jelcinovi. To Putin a Šojgu naopak kypěli

zdravím a byli plni energie. Počátkem října předvolební preference *Vlasti-Celého Ruska* poklesly na 20 %, kdežto *Jednota* se z nuly vyšvihla k 7 %. Osobní preference Putina a Primakova byly 15 a 20 %.

V následujících dvou a půl měsících jsme byli svědky nejspínavější předvolební kampaně v celých ruských dějinách. Ta vyvrcholila televizním zveřejněním rentgenových snímků Primakovových kyčelních kloubů v talk-show Sergeje Dorenka na Berezovského ORT, a to v hlavním vysílacím čase. Televize NTV, patřící Vladimíru Gusinskému, Primakova naopak přímo zoufale podporovala. Proti *Jednotě* se ale žádné významné kompromitující materiály nenašly, a tak NTV se svým chráněncem informační válku prohráli. Ironií osudu je, že právě dva hlavní symboly těchto voleb, televize ORT a NTV, a také jejich nejslavnější tváře, Dorenko a Kiseljov, se už krátce po volbách stanou oběťmi nové moci – bez ohledu na to, na čí straně stáli. Ještě zajímavější je osud politických technologů, kteří ony dvě předvolební kampaně řídili a usilovali o to, aby soupeře zcela potřeli. Na straně Kremlo bojoval Vladislav Surkov, pod praporem Primakovovým zase mladý politický technolog ze Saratova Vjačeslav Volodin. Byl to jejich první souboj, a zdaleka ne poslední – v následujících patnácti letech takových bitev o vliv na Vladimíra Putina podstoupí ještě mnoho.

Výsledkem bylo, že ve volbách získala Surkovova *Jednota* 23 % hlasů a zůstala tak jedno procento za komunisty, kdežto Volodinova *Vlast-Celé Rusko* dosáhla na pouhých 13 %. Za nejpodstatnější je však třeba považovat fakt, že dál rostla Putinova popularita, která se vyšplhala až ke 30 %, zatímco Primakov ustrnul na 20 %.

Nečekaná porážka ve volbách z 19. prosince vzala táboru Primakova a Lužkova tak trochu vítr z plachet. Říkali si ale, že do prezidentských voleb zbývá ještě půl roku a že ta skutečná bitva teprve přijde. Ba co víc, v tomto táboře si byli jisti, že v nové Dumě budou poslanci *Vlasti-Celého Ruska* moci vstoupit do koalice s komunisty, kteří byli ve volbách první, sám Primakov že se stane předsedou sněmovny a z téhle pozice pak bude premiéru Putinovi pohodlně konkurovat v prezidentském klání. Budoucí Primakovův předvolební štáb už si dokonce rozdělval místa: šlo o to, kdo bude stát v jeho čele a kdo z něj třeba úplně vypadne. V každém případě se všichni domnívali,

že času je dost a že do konce roku se už nic podstatného nestane. A tak se po dlouhé a vyčerpávající kampani rozjeli za odpočinkem.

29. prosince Ústřední volební komise vyhlásila definitivní výsledky voleb. Za další dva dny se pak ukázalo, že hra skončila: 31. prosince prezident Jelcin oznámil, že na svůj úřad rezignuje a svým nástupcem jmenuje Putina. Což znamenalo, že prezidentské volby proběhnou už v březnu, a ne podle ústavy v červnu. Což také znamenalo, že Primakov, Lužkov a další protivníci Kremlu nebudou mít na pořádnou přípravu čas a že se nestihnou po prohraných parlamentních volbách vzpamatovat. Od Kremlu to samozřejmě byla podpásovka, ale účel světil prostředky.

Hra skutečně skončila oné novoroční noci – i přesto, že něco takového nikdo nepředpokládal. Zatímco si Primakovův tábor dělil místa v předvolebním štábu, Vološin, který seděl patnáct metrů od Leniny mrtvolky a snil o tom, že s tímto sousedstvím skoncuje, udělal něco naprosto neuvěřitelného – dohodl se s komunisty. Základní kremelský cíl byl prostý: narušit komunistický svazek s Primakovými příznivci. „Teď je důležité hlavně rozvrátit Primakovovy a Lužkovovy řady,“ říkali si v Kremlu. „Však tam mají taky jen lidi a těm je třeba ukázat, že když s tímhle tandemem zůstanou, jsou naprosté nuly.“

18. ledna se na prvním zasedání Státní dumy ukázalo, že během parlamentních prázdnin *Jednota* s komunisty uzavřela komplexní dohodu: Předsedou dolní parlamentní sněmovny se stane komunist a o všechny předsednické posty jednotlivých výborů se obě strany podělí. Na ostatní (včetně *Vlasti-Celého Ruska*) nezbude nic. Pro Primakovovo okolí to byla rána. Zatímco si mysleli, že jdou do Dumy dělat velkou politickou kariéru a udávat zemi tón, Vološin jim předvedl, že půjdou-li proti Kremlu, nebude z nich nic víc než opoziční řadoví poslanci. To bylo pro kované kariéristy vražedné. Jakmile tedy pochopili, že osud se od jejich vyvolence odvrací, zhruba polovina Primakovovy frakce se rozprchla. „To je spiknutí!“ křičel z tribuny Primakov a na znamení protestu sněmovní sál opustil.

Nakonec se o prezidentský post ucházet nebude. O několik měsíců později odejde i ze Státní dumy a funkci předsedy frakce přenechá

svému protežé, perspektivnímu poslanci Vjačeslavu Volodinovi. Ten už zanedlouho přeběhne k Putinovi a za rok dohodne splynutí *Jednoty a Vlasti-Celého Ruska* v novou stranu moci – *Jednotné Rusko* (Jedinaja Rossija). Po dalších dvanácti letech se stane hlavním kremelským ideologem.

Sovětský přepych

Oligarchové poskytovali peníze na Putinovu předvolební kampaň tak ochotně, že občas docházelo až k tragikomickým lapsům. Tvrdí se například, že Sergej Pugačov, což byl bankéř mající blízko k *Rodině* a přátelící se i s Putinem, také začal mezi velkopodnikateli shromažďovat peníze pro tento účel. Jenže ho prý o to nikdo nežádal a peníze každopádně do předvolebního štábu nikdy nedorazily, protože šlo jen o privátní obchodní projekt šikovného finančníka, který tak své přátelství s Putinem dokázal i zpeněžit.

Pugačov Putina podobně jako jiní vlivní lidé znal už z Petrohradu a nakonec to byl právě on, kdo měl jako přítel k Jelcinovu nástupci nejbliž. Dnes o tom sám bankéř říká, že Putin byl tehdy vlastně dosti osamělý, protože ti, o nichž se jako o Putinových nejbližších mluví dnes, se do Moskvy ještě nepřestěhovali: „O nějakých Jakuninech, Kovalčucích a Rotenberzích ještě dlouho nebylo ani vidu, ani slechu,“ tvrdí Pugačov.

Putin s Pugačovem bydleli blízko sebe, a tak sídla kolem Moskvy, patřící hospodářské správě Kremlu, při vybírání příští Putinovy rezidence obhlíželi spolu. Nakonec jejich volba padla na státní předměstský komplex Novo-Ogarjovo, což bývala oficiální adresa Michaila Gorbačova. Nejvíc prý Putina ohromil obrovský padesátimetrový bazén. Ostatně ve vilách, kde dřív žili nejvyšší sovětští soudruzi, bydleli všichni současní představitelé státu. Například šéf kremelské kanceláře Vološin obýval dům někdejšího generálního tajemníka ÚV KSSS Jurije Andropova.

Podle Pugačova se nový životní styl Putinovi zalíbil. Na jedné straně o moc vůbec neusiloval, a dokonce aktivně vzdoroval a přemlouvání

svého okolí odrážel. Na druhé straně ho ten velkopanský luxus a prezidentská privilegia oslovovaly. V té době většina vysokých státních hodnostářů včetně ředitele FSB žila skromně a o nějakých vilách, jachtách a soukromých tryskáčích se jim ani nesnilo. Nečekané povznesení do funkce úřadujícího prezidenta Putina mimo jiné oslovilo tímto doposud nevídaným každodenním přepychem.

Pugačov byl blízkým Putinovým přítelem po dlouhá léta: společně popíjeli, společně chodívali do ruské lázně a i jejich děti vyrůstaly společně. Ovšem ani to Pugačova k politickým otěžím nepostrčilo. Měly-li mu dobře plynout obchody, musel tak jako tak konat pouze Putinovým jménem. A možná že právě tahle nebyvalá exploatace jejich přátelství sehraje o deset let později osudovou roli v bankéřově životě.

První přítel

11. března 2000 se v Mariinském divadle v Petrohradu konala premiéra. Vše tu bylo poprvé, vše bylo nanejvýš symbolické.

Poprvé se v tomto sále sešli lidé, z nichž se na příštích několik desetiletí měla stát ruská politická elita. Divadelníci na ně zírali s úžasem: poprvé v životě viděli takové množství lidí s mobilními telefony v ruce.

Premiéra byla nádherná: Prokofjevova opera *Vojna a mír* v nastudování ruského filmového režiséra Androna Končalovského, který se zrovna vrátil z Hollywoodu.

Toho večera v Mariinském divadle ovšem nebyl hlavním hrdinou Končalovskij, ba ani jeho bratr, oskarový režisér Nikita Michalkov; ti oba seděli v parteru. Klíčové postavy tohoto večera dlely přímo v carské lóži: byli to dva premiéři, šéf britského kabinetu Tony Blair a předseda ruské vlády Vladimir Putin. Ten byl už dva a půl měsíce také úřadujícím ruským prezidentem a tohle byla první jeho plnohodnotná světová premiéra, protože poprvé přijímal vrcholného zahraničního politického předáka, navíc s takovou pompou.

Dva měsíce předtím na Davoském ekonomickém fóru americká novinářka Trudy Rubinová ohromila na tiskové konferenci ruskou de-

legaci velmi lapidární otázkou: Who is Mr. Putin? Jelcinova nástupce nikdo ve světě neznal, nikdo nechápal, jaké má šance, jaké je jeho politické jištění a pozadí, nakolik je samostatný, v co věří a čeho se bojí, ani zda chce reformy, nebo sovětský revanš. Což koneckonců nevědělo ani ruské publikum. Tomu se dostalo jen prajednoduchého portrétu, jehož autorem byl Alexandr Vološin – **tough guy**, muž silné ruky, dokonalý protiklad starého a zesláblého Borise Jelcina. Pro zahraniční, západní auditorium Putin a jeho tým vybrali jiný image – **smart guy**, mladý energický právník, který je kompetentní a sebevědomý, ale vůči světu otevřený a přátelský. Jako předobraz si Putin vybral Tonyho Blaira. Právě s ním se taky jako s prvním rozhodl navázat přátelské kontakty. A s kým taky jiným? Clinton a Chirac se přátelili s Jelcinem, v mnoha ohledech se s ním až příliš ztotožnili... a pak, Clintonovo prezidentování mělo už za pouhý rok skončit.

Kdekdo si vybavil, že před šestnácti lety objevila Margaret Thatcherová pro svět Michaila Gorbačova, o němž prohlásila, že „je to člověk, s nímž je možno mít co do činění“. Putin se rozhodně nehodlal stát novým Gorbačovem, ale uvítal by stejný zahraniční image, jaký měl právě prezident SSSR. A pak – Putin si moc přál, aby se světu zalíbil. A tak začal se vši vehemencí právě Blairovi nadbíhat... nebo že by ho snad verboval?

Britského premiéra pozvali do Putina rodného Petrohradu, kde měl Vladimir Vladimirovič vypadat jako mnohem autentičtější Evropan, než kdyby se schůzka konala v Moskvě. Nejdřív se ovšem Putin s Blairem setkal v letní carské rezidenci Petrodvorec. Pak britského premiéra provedl po Ermitáži. A nakonec se večer i s manželkami vypravili na premiéru do Mariinského divadla.

U vchodu na oba politické vůdce čekala malá skupinka demonstrantů s transparenty PUTIN – TO JE VÁLKA (na mysli ti lidé měli samozřejmě čečenskou). V divadle premiéři zhlédli operu *Vojna a mír*, líčící především ono výrazné období v dějinách Ruska a Británie, kdy obě říše coby spojenci porazily společného nepřítele. V prvním jednání se na jevišti objevil i car Alexandr I., vnější podobou nápadně připomínající Putina; tanečník nesl v náručí trpasličího pudla, v němž publikum okamžitě identifikovalo Putina pudlíka Tosju.²

Postava cara Alexandra I. patří v ruských dějinách k nejzáhadnějším. Když porazil Napoleona, prohlásil, že „území máme přece dost“, a ruské hranice prakticky nikam nerozšířil. Všichni další vladaři se chovali zcela jinak. Jedna poněkud problematická legenda dokonce tvrdí, že se moci vzdal dobrovolně, zinscenoval svou smrt a jako poustevnický mnich Fjodor Kuzmič odjel na Sibiř. Roku 2014, už po záboru Krymu a začátku války na Ukrajině, Vladimir Putin odhalí pomník tomuto panovníkovi přímo u kremelské stěny, ale to tedy přijde až mnohem později.

Deset let poté Blair ve svých pamětech napíše, že tohle vskutku carské přijetí ho ohromilo. Kdyby se v analogické situaci před divadelní premiérou ocitl v Londýně, musel by se hlavně usmívat a všem tisknout ruce. V Mariinském divadle ale bylo všechno jinak: publikum se před ním s uctivě skloněnými hlavami rozestupovalo. „Putin je v Rusku totéž co car,“ žasl Blair později ve své knize *A Journey*.³ Vzniklý paradox je evidentní: Putin si myslel, že když přijme Blaira v Petrohradu, bude vypadat evropštěji, jenže britskému premiérovi ta carská pompa připadala spíš asijská.

V roce 2000 ale tehdejší britský premiér samozřejmě mluvil docela jinak: „Putin je nesmírně inteligentní muž s jasnou představou toho, čeho chce v Rusku dosáhnout. Jeho Rusko je silná mocnost, kde vládne zákon a řád, ale zároveň je to země demokratická a liberální,“ líčí v jednom rozhovoru po návratu do Londýna. První zkoušku tedy Putin úspěšně složil – na Blaira udělal dojem vskutku nezapomenutelný. Téhož dne jeho tisková služba sdělila, že po návratu na Downing Street britský premiér obtelefonoval všechny kolegy z G-sedmičky a o příjemné dojmy ze setkání s Putinem se s nimi podělil.

Dva týdny nato Putin bez problémů zvítězil v prezidentských volbách a jmenoval jak vládu, tak složení své kremelské administrativy. Jejím šéfem zůstával nadále týž člověk – Alexandr Vološin. Jako realizátor úspěšného předání moci z rukou Jelcinových do rukou Putinových se stal ideologem prvního Putinova prezidentského období a patronem všech reforem, jimiž nový prezident své vládnutí zahajoval.

Putin žil ve skálopevném přesvědčení, že se Západem, a konkrétně s Amerikou, je možné budovat dobré vztahy. Měl za to, že Západ jed-

noduše nechápe ruská specifika. Je třeba se s nimi setkávat, přesvědčovat je a vysvětlovat, „kam jsme zatím dospěli a s jakými se potýkáme problémy“. Putin se setkával s každým západním lídrem, přijímal každého západního ministra zahraničí a vysedával s nimi podstatně déle, než požaduje protokol a koneckonců i zdravý rozum.

Pokud jde o Blaira, tak se Putinovi zřejmě naprosto všechno dařilo. Britský premiér Putinovo vojenské tažení v Čečensku nijak zvlášť neodsuzoval ani předtím a, jak se zdá, obsáhlé Putinovy komentáře ho dokázaly přesvědčit. Putin svému britskému příteli soustředěně a dlouze vysvětloval, že druhá čečenská válka začala vpádem ozbrojenců do Dagestánu, a také to, že vahábitské ústřední heslo zní: „Alláh nad námi, kozlové pod námi!“ „Jenže kozlové, to jsme my všichni!“ rozčiloval se Putin. Tomuhle Blair moc nerozuměl, protože slovo „kozel“ není v angličtině vnímáno jako vulgární nadávka. Putin mu však vysvětloval, že v ruštině je toto slovo velmi, ale opravdu velmi urážlivé.

Během roku 2000 se Putin s Blairem sešli pětkrát. V dubnu, už po volbách, ale ještě před inaugurací, se Putin na první zahraniční návštěvu vypravil k příteli do Londýna. Britský tisk ho vítal nevládně: „Jediná známá nemovitost, již osmačtyřicetiletý prezident kousek za městem vlastní, je malý dřevěný dům... se suchým záchodem ve dvoře. Hotel *Royal Garden*, ze kterého pan Putin včera večer nevytáhl paty, je bezpochyby luxusnější. V apartmá má satelitní televizi, nepřetržitý filmový kanál, koupelnu s vířivkou, nesčetná mýdla, šampony, ručníky a krémy, telefon se záznamníkem, fax, internet a obrovskou pracovnu, sousedící s ložnicí pro hosta, který potřebuje nějaké to místo navíc... Doufejme jen, že odolá pokušení odnést si ze svého apartmá značkový župan hotelu *Royal Garden*,“ napsal tehdy bulvární *Daily Mail*. Putin to četl a uráželo ho to, ale vše snášel.

V Londýně ostatně uspořádal svou první tiskovou konferenci poté, co byl zvolen prezidentem – společně s Tonym Blairem. Oslovovali se při ní křestními jmény – „Vladimire“ a „Tony“.

V listopadu britský premiér znovu přijel do Ruska a tentokrát navštívil Moskvu. Putin ho pozval do restaurantu *Hospůdka*. Pili tam vodku (protože Putin už mezitím zjistil, že Blair si potrpí na tvrdé

drinky), přikusovali k tomu brambory, slanečky a nakládané houby a rozmlouvali o tom, jak budovat vztahy se Spojenými státy, které mají nové vedení. Dva týdny před tímto setkáním se konaly americké prezidentské volby, jejich výsledek ale stále ještě nebyl znám. Hlasy v lidnatém státě Florida se pořád ještě přepočítávaly a nebylo zatím jasné, zda se voliči jméno nového prezidenta dozví alespoň na Nový rok. Populárním politikům Putinovi a Blairovi, kteří v národních volbách zvítězili naprosto přesvědčivě, byla taková situace pro smích.

Hliníkový křížek

Během amerického předvolebního soupeření Gore versus Bush Rusko sehrálo zvláštní roli. Republikáni ho využili jakožto instrument k souboji s demokraty – vinili totiž Billa Clintona a Alberta Gora z toho, že tihle dva „ztratili Rusko“. Právě před volbami zveřejnila expertní skupina amerického Kongresu komplexní zprávu s názvem *Cesta Ruska ke korupci*. Tato zpráva vinila Clintonovu administrativu, že v aktivitách směrem k Rusku katastrofálně zklamala. Autoři této zprávy srovnávali události let 1945 a 1991, tedy konec druhé světové války a konec studené války. Spojené státy obě tyto války vyhrály, jenže zatímco prezident Truman a jeho lidé dokázali učinit vše pro to, aby se vyhnuli revanšistickým náladám v Evropě, realizovali Marshallův plán, dokázali pozvednout evropskou, především německou ekonomiku, vrátit Evropu k normálnímu životu a navíc z Evropanů učinit své spojence, pak Clintonova administrativa po roce 1991 dosáhla pravého opaku. Veškeré peníze určené na obnovu ruské ekonomiky byly i vinou americké vlády rozkradeny, žádná desovětizace (která by připomínala německou denacifikaci) v Rusku neproběhla a na začátku nového století hladina ruského antiamerikanismu dosáhla vrcholu, což bylo v naprostém protikladu se stavem na počátku let devadesátých. Když se rozpadal Sovětský svaz, USA tu byly velmi populární, jenže během pouhých deseti let tohle vše zcela pominulo. Ruský lid právě teď Američany viní z hrozné míry bídy a korupce, jež v postsovětském Rusku zavládly, konstatuje zpráva. Clintonova

administrativa propásla historickou možností pomoci Rusku v přeměně v demokratický stát, a to tím, že příliš důvěřovala třem konkrétním lidem – Jelcinovi, Černomyrdinovi a Čubajsovi. Za to vše mohou tři Američané, kteří se ruským problémem osobně zabývali: viceprezident Albert Gore, ministr financí Lawrence Summers a náměstek státního tajemníka Strobe Talbott.

Tato zpráva samozřejmě byla klasickým předvolebním fíglem, který měl diskreditovat Gora. V závěrečné části se pak mimochodem konstatovalo, že je tu ještě jedna šance, protože nový ruský prezident Vladimir Putin se pokouší zavést nezbytné reformy, a že je proto třeba mu pomoci. Právě tohle se stane poslední šancí jak pro Rusko, tak pro Ameriku. Ve zprávě se nic takového přímo neříkalo, ale logicky z ní vyplývalo, že svěřit podobnou mimořádně zodpovědnou misi Gorovi není možné, jelikož s něčím takovým si poradí jedině Bushův tým.

Míra ruského antiamerikanismu se na konci 90. let opravdu pronikavě zvýšila, s čímž ostatně souvisela popularita starého matadora studené války Jevgenije Primakova. Na tomto pozadí se Putin a zejména jeho pravá ruka Vološin (vybavený dokonalou angličtinou) Američanům jeví jako mnohem příhodnější partneři pro dialog. „Putin má prvotřídní tým a já věřím, že je ke všem nezbytným reformám pevně odhodlán,“ říkal ještě před prezidentskými volbami v Rusku Bill Clinton.

Alexandr Vološin se opravdu dobře znal jak se Strobem Talbottem, tak s Larry Summersem a velmi dobře věděl, jak budovat vztahy s Gorem a jeho partou, pokud demokratický viceprezident opravdu vyhraje. V Bushovi a jeho okolí se vyznal daleko méně. A tak se v srpnu 2000 rozhodl vyslat na sjezd Republikánské strany, který měl schválit Bushovu prezidentskou nominaci, velkou delegaci *Jednoty*. Vološin vysvětloval, že republikáni jsou pragmatičtější a konstruktivnější a také méně ideologizovaní a méně vnímaví k otázkám lidských práv než demokraté a že koneckonců i vztahy mezi Ruskem a USA byly v dobách vlády republikánských prezidentů vždy průzračnější a méně komplikované. Schůzka se vydařila a jak Bush, tak jeho zahraničně-politická poradkyně Condoleezza Riceová se vyslancům Putinovým a Vološinovým velmi zalíbili.

Do příští americké prezidentské administrativy Kreml vkládal velké naděje, protože osobní kontakty s tou odcházející se jaksí nevyvedly. V září 2000 Putin přiletěl do New Yorku na tzv. summit tisíci-letí, tedy zasedání Valného shromáždění OSN, na něž se končící prezident Bill Clinton snažil sezvat málem všechny hlavy členských států organizace. Putin byl zatím stále ještě nováček, vždyť od okamžiku, kdy v Davosu padla otázka „Who is Mr. Putin?!“, uběhlo sotva půl roku. Summit proto ruské elity chápaly jako oficiální představení prezidenta světa. Pro něj samotného bylo velice důležité udělat dojem.

Jenže od samého počátku jako by se nic nevedlo. Los Putinovi určil až 31. místo v pořadí řečníků, zatímco hostitel, americký prezident Bill Clinton, mluvil samozřejmě první. Ruská delegace se skoro schvátla, kolik úsilí vynaložila, a nakonec vyhandrkovala výměnu s kyperským prezidentem Glafkosem Kleridesem, který měl mluvit pátý.

Clintonův projev byl triumfální. Americký prezident mimo jiné řekl, že lidský život je v současném světě důležitější než hranice či státní suverenita a nezávislost. Clinton měl už za pár měsíců z funkce odejít a tohle byla jeho benefice. Všichni ostatní hosté mu vzdávali hold.

Když Clinton domluvil, za bouřlivého potlesku se vrátil na své místo. Putin celou tu dobu seděl ve svém křesle a přímo před očima novinářů si opakoval svou řeč. Jenže právě když se blížila chvíle jeho vystoupení, Clinton se roztržitě zvedl a vykročil k východu. Během necelé minuty ho následovala dobrá polovina vznešených hostů. Putin svůj pětiminutový projev uzavíral před poloprázdným sálem.

Příští den se našťěstí naskytlá příležitost to Clintonovi vrátit. Na recepci v Metropolitním muzeu stál Bill Clinton hned u vchodu, vítal své hosty a fotografoval se s nimi na památku. Když se americký prezident dal do řeči s Vladimírem Putinem a navrhl mu, aby se spolu taky vyfotografovali, jeho ruský kolega najednou odsekl: „A jste ještě vůbec v aktivní politice? Že si už teď' budujete muzeum...“

K seznámení s Bushem Putin přistoupil stejně zodpovědně jako ke vztahům s Blairem a rozhodl se, že se mu co nejvíc přizpůsobí. Už před prvním setkáním ve slovinské Lublani si prostudoval zvláště pro tento účel připravený materiál, podrobně popisující jeho život i po-

vahu. Mimo jiné se tam pravilo, že Bush měl v mládí velkou slabost pro alkohol, ale po padesátce pití nechal a upřímně uvěřil v Boha.

Hned na začátku neformální schůzky v Lublani Putin Bushovi odvyprávěl příběh ze svého života. Kdysi měl chatu za Leningradem, ta ovšem před několika lety do základů vyhořela – naštěstí se ale nikomu z rodiny nic nestalo. Jakýmsi zázrakem tu pohromu přežil jen hliníkový křížek, který si sundal z krku, když odcházel do ruské lázně. A tahle epizoda ho prý přiměla uvěřit, že zázraky se dějí, uzavřel své vyprávění Putin. Zbožného Bushe to ohromilo. „Pohlédl jsem mu do očí a spatřil v nich duši,“ glosoval to slavným výrokem hned po této schůzce.

Bush si zřejmě taky myslel, že to on verbuje Putina. Byl to kompliment, vypočítaný na příští dobré vztahy, popisuje tehdejší autor Bushových projevů David Fram. Podle něj měl Bush zpočátku za to, že z Ruska se nakonec může stát normální evropská země, stejná jako kupříkladu Německo. Samozřejmě už to nebude supervelmoc jako USA nebo Čína, ale normální úspěšný stát by to být mohl a měl.

V létě 2000 se Putin rozhodl zavřít zahraniční vojenské základny ve Vietnamu a na Kubě, jež Rusko zdědilo po SSSR. Vojáci a čekisté nechtěli věřit vlastním ušima, ale on jim trpělivě vysvětloval, že ve skutečnosti ty základny už léta nikdo nevyužívá: „Naše námořnictvo do Indického oceánu nevyplulo už deset let, takže vietnamskou základnu jsme vůbec nepotřebovali,“ vysvětloval oficiální postoj Kremlu ministr zahraničí Igor Ivanov. Jak odposlechové centrum v kubánských Lourdes, tak námořní základna ve vietnamském Kam Ranhu přinášejí jen ztráty, protože nájem a údržba stojí obrovské peníze, a užitek z nich přitom není žádný. Prostředky kosmické rozvědky se dosahuje mnohem většího efektu než využíváním starých sovětských základen. Vlastenecky smýšlející důstojníci ruské armády ze zvyku politické vedení proklínali a vinili ho ze zrady národních zájmů, ale tomuto rozhodnutí se podrobili.

Roku 2013 Putin tento svůj počín přehodnotí. S Vietnamem se začne jednat a v roce 2014 bude podepsána smlouva o tom, že do vojenského přístavu v Kam Ranhu mohou znovu plouvat ruské lodě.

Sytý začátek století

Prvotřídní tým, o němž mluvil Bill Clinton, nejdřív skutečně bez odkladu začal realizovat systémové reformy. Putin ještě před svou inaugurací uložil svým starým známým z Petrohradu, liberálním ekonomům, kteří působili po boku tamního prvního demokratického primátora Anatolije Sobčaka, aby právě oni sepsali plán reform pro nový vládní kabinet. V čele této kreativní skupiny stáli German Gref a Alexej Kudrin. Po Putinově zvolení do prezidentské funkce oba dostali ministerské posty – Gref se stal ministrem ekonomického rozvoje a Kudrin řídil rezort financí.

Už na samém počátku práce na reformních plánech oba chápali, jak neuvěřitelné mají všichni štěstí: zrovna v roce 1999, sotva byl Vladimir Putin jmenován premiérem, začaly v celém světě růst ceny ropy. Díky tomu mohl ministr financí Kudrin už v roce 2000 sestavit první přebytkový rozpočet v dějinách poperestrojového Ruska. Teď bylo tohoto nečekaného štěstí, jež se na jejich hlavy doslova sypalo z nebe, třeba umět využít. A tak se „pitěřští ekonomové“ rozhodli, že budou co nejambicióznější.

Vláda tedy stanovila plochou křivku daně z příjmů – jen 13 %. Celkové rozpětí typů daní klesá na třetinu a navíc se přesouvají hlavně do ropného průmyslu, čímž se daní vybírá více. Vypracován je i pozemkový kodex a poprvé od revoluce v roce 1917 je v Rusku opět možnost soukromě vlastnit zemědělskou půdu.

Tyto revoluční právní normy schvaluje i Státní дума – a pokud za Jelcina parlament automaticky torpédoval každý zákon vzniklý ve vládě, teď jde díky nové dumské koalici vše úplně hladce: bývalí stoupenci Primakovovi se spojují s *Jednotou*, nová proputinská strana *Jednotné Rusko* získává v Dumě většinu a odhlasovává vše, co je jí předloženo.

Ceny ropy rostou takovým tempem, že vládě umožňují likvidovat zahraniční dluhy před termínem splatnosti. Obyvatelstvo bohatne a všichni mluví o Putinově hospodářském zázraku. Po bedných letech devadesátých přichází čas hojnosti.

Vedle ekonomických reform Grefa a Kudrina sáhnou Putin s Vološinem po několika radikálních politických přeměnách. Alexandr

Vološin přijde například s novým principem formování horní sněmovny parlamentu – Rady federace. Až doposud tam osobně zasedali gubernátoři jednotlivých regionů, zatímco teď měli ve sněmovně jako představitelé subjektů Ruské federace působit profesionální senátoři. Právě v této etapě politických proměn Vološin začíná o nových pravidlech mluvit jako o „řízené demokracii“ ..., z čehož má patrně plynout, že za Jelcina byla demokracie v Rusku „neřízená“. Hlavním důvodem prohloubení této řízenosti měla být lepší kontrola nad regiony. Cíl je jediný, vysvětluje Vološin, zabránit místním vládcům a podnikatelským lobbistům v sabotování reform.

Tahle změna se samozřejmě nelíbila samotným gubernátorům, již byli z parlamentu vyhnáni a zbaveni tak možnosti hlasovat na federální úrovni. Obzvláště se to nezamlouvalo těm šéfům oblastí, kteří v průběhu předvolební kampaně přeběhli na Putinovu stranu a podpořili *Jednotu*. Všem bylo jasné, že tahle změna útočí na gubernátory-primakovce, kteří tak mají zaplatit za nesprávnou volbu, ale proč jsou postiženi i takříkajíc vlastní lidé? Všeobecné gubernátorské rozhodnutí měl prezidentovi tlumočit Boris Berezovskij – vždyť to byl právě on, kdo je přemlouval, aby podpořili Putina. Berezovskij se tedy k Putinovi vypravil a pokoušel se ho přesvědčit. Ten ho sice vyslechl, ale stanovisko nezměnil.

V parlamentu však tato právní norma opět prošla bez potíží a pohotově ji podpořili i bývalí primakovci. Aby nové moci dokázali svou loajalitu, byli bývalí poslanci *Vlasti-Celého Ruska* ochotni odhlasovat cokoli. Právě v této chvíli se Vološin a jeho zástupce Surkov rozhodli proces vzniku nových struktur ukončit a spojit *Jednotu* a *Vlast-Celé Rusko* v jednu proputinskou stranu *Jednotné Rusko*. Zároveň se rozhodli znovu přeobsadit všechny funkce ve Státní dumě a původní dohodu s komunisty jako nepotřebnou jednoduše zrušit. Z téhle rány se komunisté už nikdy nevzpamatovali. V zásadě přestali být relevantní politickou silou a napříště už nebyli nebezpeční. K myšlence vypudit Lenina z mauzolea se tedy Vološin nevracel a tohle sousedství už ho zřejmě nijak netížilo.

Koncem roku se v Kremlu zrodila myšlenka udělat pořádek taky ve státní symbolice: od roku 1990 v Rusku nikdo nezpíval státní hymnu,

protože ta neměla text. V devadesátém roce Boris Jelcin starou sovětskou hymnu, zavedenou už za Stalina, zrušil a nahradil ji melodií z opery Michaila Glinky z 19. století. Nový text k této hymně ovšem nikdo nenapsal. Vološinovi ani Putinovi se melodie nelíbila, protože se podle jejich názoru nedala zapamatovat. Sestavili tedy seznam jiných motivů, většinou starých vojenských pochodů, z nichž jeden se nakonec měl stát onou hymnou nového Ruska. Putin si to ale na poslední chvíli nakonec rozmyslel a rozhodl se pro návrat ke staré stalinové hymně, která bude opatřena novými slovy. Zajímavé je, že nejnovější variantu textu se rozhodl svěřit autorovi předešlých verzí, zasloužilému sovětskému básníkovi Sergeji Michalkovovi, jinak otci filmových režisérů Nikity Michalkova a Androna Končalovského.

Vološin, který vše komunistické nenáviděl, byl samozřejmě proti. Jelcinova *Rodina* zase předem tušila, jaká rána to bude pro penzionovaného Borise Nikolajeviče. Putin ale své poradce přesvědčoval, že pro věc reforem to bude užitečné. Všechny síly je přece třeba soustředit na ekonomiku, na uskutečnění nepopulárních a bolestivých reforem, tak nač obyvatelstvo dráždit maličkostmi. Jen ať se staroušci potěší – a my tímhle tahem ušetříme síly na liberální reformy a deregulaci, přesvědčoval ostatní Putin. A Vološin to vzdal – tak budiž, když je to ve jménu reforem, ponechme si sovětskou hymnu.